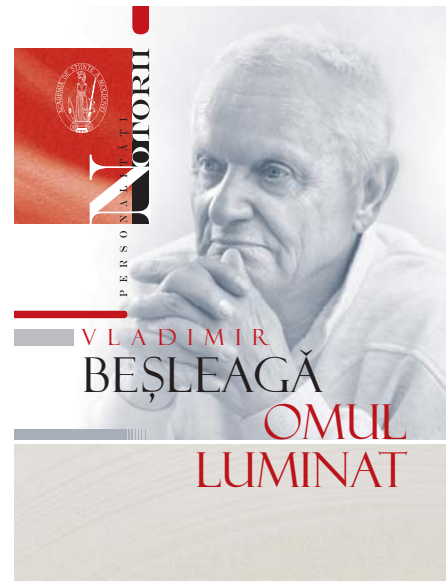


CARTEA UNUI DESTIN NEÎNFRÂNT – VLADIMIR BEȘLEAGĂ

Dr. hab. Aliona GRATI

Proiectul de înregistrare a moștenirii științifice și a culturii noastre naționale într-o colecție cu titlul – extrem de responsabil – „Personalități notorii”, inițiat, în 2009, de Academia de Științe a Moldovei atestă o continuare spectaculoasă prin volumul *Vladimir Beșleagă: Omul luminat*, apărut foarte recent la Editura Știința în rezultatul colaborării acesteia cu Institutul de Filologie (care, în nr. 3-4 al revistei *Metaliteratură*, îi dedică scriitorului octogenar o rubrică omagială). Venit în urma a două impunătoare volume, care au adunat creația a două somități – poetul Dumitru Matcovschi și criticul literar Vasile Coroban, acesta confirmă încă odată prețuirea de care se bucură arta și știința literară în cadrul academic. O ediție aparte, care înmănunchează ecurile la contribuțiile intelectuale ale lui Vladimir Beșleagă de-a lungul anilor, este pe deplin motivată. Dincolo de faptul că literatura scriitorului constituie o parte indispensabilă a oricărui demers privind valorificarea literaturii române din Basarabia și, în general, a culturii noastre, Domnia sa atinge, la 25 iulie, privilegiata vârstă de 80 de ani.

Dovadă a seriozității acestui demers valorificator stă, deja stabilită ca tradiție, deschiderea domnului președinte al AȘM, acad. Gheorghe Duca. Articolul său introductiv consemnează importanța scriitorului și a omului de cultură Vladimir Beșleagă, care a marcat vizibil evoluția noastră spirituală în a doua jumătate a secolului al XX-lea și în primele decade ale secolului al XXI-lea. Facilitând substanțial nașterea romanului basarabean, Vladimir Beșleagă reușește strălucit pe mai multe paliere: cercetarea fenomenului literar și istoric, valorificarea documentelor



Vladimir Beșleagă: Omul luminat. Colecția Personalități notorii. Editura Știința, 2011

de istorie și spiritualitate, reprezentarea intereselor cetății, susținerea și cultivarea demnității naționale etc.

Cele cinci compartimente ale volumului ne prezintă profilul unui scriitor exemplar, care nu s-a lăsat învins de tăvălugul istoriei, ba dimpotrivă a reușit să-și transforme scriitura în hârtie de turnesol a dramelor și căutărilor unei comunități marginalizate și traumatizate istoric. Vladimir Beșleagă este un *Om luminat*, un adevărat „ales”, care a avut experiența revelației – consideră dr. hab. Andrei Țurcanu, unul dintre coordonatorii opului –, scrisul său cunoscând un „drum al Damascului” care îl abate de la traiectoria experimentelor și căutărilor de început și îl orientează spre „realitatea originară”, oportună creației autentice. Momentul coincide cu nașterea romanului *Zbor frânt*, iscat ca o slobozire a sentimentelor acumulate, a durerilor tensionate de sub „lespedea grea a rațiunii”.

Dar tocmai acest roman și, mai târziu, romanul



Întreținându-se cu măicuțele de la mănăstirea Răciula, în cadrul unei vizite de documentare

Viața și moartea nefericitului Filimon sau anevoioasa cale a cunoașterii de sine, în epoca regimurilor totalitare și al masacrelor literare, i-au atras asupra sa atacuri, dezaprobări și contestări cu efecte demoralizatoare. E adevărat, scriitorul a avut și susținători printre unii critici de bună credință, dar nici aceștia nu-și puteau permite să depășească limita „permisului”. Ceea ce neapărat se impune la lectura primului compartiment, *Analize și interpretări*, este felul cum au evoluat comentariile la romanele cu pricina, începând cu momentul apariției lor până acum. Încă de la primele medalioane, datele cu 1967, 1968, 1969 și, puțin mai târziu, în studiile de sinteză, romanul lui Vladimir Beșleagă este interpretat ca spunând ceva mai mult decât pe tema războiului (tema „Marelui război pentru apărarea Patriei”) și a traumelor cauzate de acesta copilului. Mai mult sau mai puțin voalat, primii comentatori au trimis și către alte înțelesuri, care devansează tema insistent etalată. Vasile Vasilache, spre exemplu, sugerează ideea existenței mai multor „fascicole de idei puse în dezbatere”, ce converg în metafora căutării tatălui care „a dispărut într-o noapte în urma acelorași suspiciuni, în urma aceluiași cult al vrăjmășiei între oameni” (p. 24). Întâmplător ori ba, Ion Ciocanu pare a-i reproșa autorului ambiguitatea, faptul că „pe alocuri, motivarea acțiunilor lui Isai fie că e slabă, fie că multă vreme scapă din vederea cititorului; în rezultat, copilul apare câte odată prea matur” (maturizat precoce de autor!) (p. 29). Vasile Coroban lasă să se întrevadă unele semnificații în relația bunic-copil, menționând faptul că băiatul fraged încă „nu e ocrotit măcar simbolic de cineva” (p. 32). Comunitatea de oameni care și-a pierdut reperul identitar, edificat istoric, devine neajutorată în fața unui război cu pretenții de „apărare a Patriei”. Suntem de acord cu Gheorghe Chira care susține în materialul său: „*Zbor frânt* este în linii mari cartea unui destin” (p. 36), doar că parabola nu vizează numai cazul particular al copilului, ci destinul unui neam stabilit în acest spațiu geografic. Asta dacă nu săpăm și mai adânc în rocile textului, după modelul acad. Mihai Cimpoi, ca să dăm de șuvoiul debordant al „omenescului în dimensiunile lui autentice” și de misterioasa „chemare a vieții” etc. (p. 38). Însă nu toți criticii au căutat sensuri ascunse în romanul lui Vladimir Beșleagă. Pentru Andrei Lupan, spre exemplu, Isai „săvârșește o faptă militară eroică: devine cercetaș, permanent strecurându-se în tabăra dușmană”, în prealabil „maturizându-se ca ostaș” printre „camarazii lui de arme” (p. 40).

Se mai cere de menționat și faptul că în aceste cronici de întâmpinare, criticii țin cu tot dinadinsul să-l apere pe autor de atacurile la formula și limbajul său românesc în care a ales să-și „verse sufletul”.

În maniera cea mai subtilă și filosofică o face prietenul său, Vasile Vasilache: „Îmi plac cărțile care nu trec... prin dârmoiiul diurn al criticii. Fără îndoială, ele riscă mult în ochii ciuraruului, dar, după cum zicea Spinoza, dacă o carte nu întâmpină nicidecum, niciunde măcar o infimă rezistență, înseamnă că nu face să o mai tipărești. De-a cui nevoie în plus o tipăritură identică cu celelalte?” (p. 20). Contribuția de „avocat” și-o aduc pe rând și ceilalți exegeți: „Romanul *Zbor frânt* tratează problema războiului, spunând însă lucruri într-un fel nou, un profund mesaj antirăzboinic izvorând dintr-o fabulație captivantă” (I. Ciocanu, p. 31); „...criza sufletească determină compoziția romanului în formă de soliloc dramatic” (V. Coroban, p. 34); „Romanul lui V. Beșleagă este o operă de atmosferă”, o „carte a obsesiilor, a încetușărilor și a încercărilor de descătușare, a dorurilor și neîmplinirilor” (Gh. Chira, p. 34); „la Beșleagă, fraza, aparent neascultătoare, haotică, vine să stea sub semnul grijii stilistice” (M. Cimpoi, p. 40). Aceste apărări ale formulei esențial moderne, experimentale, trimițând la avangarda interbelică, nu-i puteau aduce dividende autorului decât după vreo douăzeci de ani.

Momentul de grație al lui Vladimir Beșleagă a fost „descoperirea” sa de către criticul orădean Ion Simuț și elogioasa cronică ce îl ridică, pe bună dreptate, în „vârful ierarhiei în proza basarabeană”. De la înălțimea unui bun cunoscător al fenomenului românesc românesc și european, Ion Simuț consideră *Zbor frânt*: „o mare realizare estetică, după dominația unei proze expozitive, ideologizate, fals obiective, cu personaje de carton și realități măsluite” (p. 43), numindu-l pe Vladimir Beșleagă: „cel mai important prozator basarabean al secolului al XX-lea, mai important pentru că e mai modern, mai tehnic și mai complex decât Ion Druță sau decât oricare alt scriitor al provinciei noastre de Est” (p. 44). Dovezile capabile a susține această pledoarie nu s-au lăsat întârziate. În 2009 apare monografia *Vladimir Beșleagă. Po(i)etica romanului*, semnată de profesorul universitar Alexandru Burlacu, prezent și în calitate de coordonator al volumului de față. În viziunea exegetului, Vladimir Beșleagă face parte dintre acei puțini scriitori care au rezistat degingoladei euforiilor și utopiilor socialiste cu prețul „frângerii” interioare și a reculului în subteranele timpului istoric. *Zbor frânt*, analizat de-a lungul a aproape treizeci de pagini, este reprezentativ prin lumea artistică nouă și personajele lui bizare, introvertite, reflexive și obsedate de necesitatea recuperării identității pierdute. E tocmai tipul de roman subversiv ce nu provoacă tratamentul, de regulă, sarcastic al criticului, pentru care dovedește pricepere deosebită când vine vorba de trecutul nostru literar „glorios”.

Zbor frant este, pe de o parte, o încercare disperată de închegare a unei identități personale autentice și, pe de altă parte, o reconstituire a imaginii identitare etnice, ce a suportat consecințele mai multor ani de mutilare ideologică. Structura romanului profilează un protest împotriva desfigurării identitare și morale. Scufundarea în apa Nistrului este echivalentă cu scufundarea în adâncimea propriului *eu*, o alunecare neconținută spre interiorizare, în care este vie imaginea bunelului reiterând mitul lui Moise, iar focul din final este un simbol al purificării, al regăsirii echilibrului suspendat între cele două maluri ale râului, consemnează în materialul său cercetătoarea de la Sibiu, Lidia Carmen Pircă.

În continuare, volumul prezintă articole, studii, recenzii și eseuri, care contribuie în mare parte la prezentarea formulei specifice creației lui Vladimir Beșleagă. În aceste sinteze deja nu se mai insistă pe dezvoltarea semnificațiilor rebelunii în viața eroului, accentul fiind pus pe schema replierii spre interioritate, a plonjării în memorie, a scenariilor gnoseologice, a întoarcerii în arhetipalitate. Atât *Zbor frânt*, cât și *Viața și moartea nefericitului Filimon sau anevoioasa cale a cunoașterii de sine* sunt romane „de sondaj psihologic al timpului interior” (Nicolae Bilețchi); ele constituie expresii ale „vocii interioare” (Adrian Dinu Rachieru), ale „suferinței” (Ana Bantoș), ale „agoniei” individului într-o lume strâmbă (Ion Simuț), „prins ca în foarfece/menghine și împins spre o margine” (Grigore Chiper), „evadat din realitatea vitregă” (Călina Trifan).

Ambele romane se deschid pe mai multe paliere de interpretare: pe cel al cunoașterii filosofice (Mihai Cimpoi), al analizei psihanalitice (Felicia Cenușă) al teoriei lecturii (Mircea V. Ciobanu) sau al studiului folcloristic (Victor Cirimpei). Parabola lui Filimon, spre exemplu, poate fi citită ca un „roman polițienesc” sau un text încifrat tocmai potrivit pentru „atenția și îngăduința unui migălos semiotician” (Nicolae Popa). Mai mult decât atât, nefericirea lui Filimon se proiectează profetic în social, anunțând prăpăstioasa perioadă a tranziției pe care o parcurgem de mai mult de două decenii, societate ce „trece printr-o anevoioasă cale a cunoașterii de sine, e o societate surdă într-o epocă bolnavă, cu ciocniri de mentalități și crize de valori, cu filistini pragmatici și nostalgici amărâți, o societate de demagogi în care tronează minciuna și fărădelegea” (Alexandru Burlacu, p. 107-108). Cazul acesta nu e unul singular, „vocația profetică”, prezicerea unor scenarii ale evoluțiilor politice și sociale sunt înregistrate și în lucrări de alt gen (Adrian Ciubotaru).

Textele lui Vladimir Beșleagă suportă și se deschid prin aplicarea grilelor de interpretare dintre

cele mai moderne, căci scriitorul „e de neprins... cu năvodul tradițional” (Mircea V. Ciobanu), de fiecare dată manifestându-se cu o literatură proteică, carnavalescă, polifonică, cu mai multe fețe. Tocmai atunci când avem senzația comodă a „prinderii”, a „clasicizării” literaturii sale, scriitorul ne servește, pe neașteptate și cu o plăcere ludică, vreun „*tutti frutti*” editorial (Eugen Lungu). Diversele preocupări ale scriitorului nu au fost trecute cu vederea, fapt dovedit de studiile semnate de Alexandru Burlacu (pe textele de interviuri și dialoguri pe teme literare), Margareta Curtescu (pe *Jurnal*), Eugen Lungu (pe cartea *Cruci răsturnate de regim. Mă-năstirea Răciula. 1959*, pe dialogul cu sinele din *Timpu*l, precum și pe alte cărți), Grigore Chiper și Anatol Moraru (pe proza scurtă).

O adevărată revelație editorială a fost volumul de poezii al lui Vladimir Beșleagă, *Țipătul lăstunilor* (2006) și fasciculele poetice *Ochii Steliane* (2010). Acestea au fost în măsură să răstoarne viziunea noastră asupra lui Vladimir Beșleagă ca fiind în exclusivitate prozator. Emilian Galaicu-Păun este de părere că anume poezia este cea care dă tonul personal al romancierului cu un limbaj esențial modernizat, chiar dacă Vladimir Beșleagă rămâne încă „*Poetul «cărților nescrise»*” (citește – «needitate»”. Aceste confesiuni poetice completează profilul prozatorului cu un „alt fel” de freamăt lucid, frământat, oscilant, interogativ, reluând contrapunctic motive poetice frecvente, cum sunt obsesia morții, supliciuul vieții, chinul și bucuria creației (Nina Corcinschi).

Celelalte părți ale volumului (II. *Evocări și dedicații poetice*, III *Viața în imagini*, IV. *Vladimir Beșleagă prin el însuși*, V. *În vizorul lui Zoilos*) ne deschid alte uși și trape în vederea cunoașterii lui Vladimir Beșleagă. Vom avea parte de unele mărturii evocatoare, semnate de Iacob Burghiu și Petru Soltan; ne vom delecta cu câteva expresii poetice ale prețuirii de care a avut parte scriitorul din partea colegilor de breaslă Grigore Vieru, Liviu Damian, Alexandru Donos, Ion Vatamanu, Nicolae Dabija, Nicolae Leahu, Dumitru Matcovschi și Andrei Țurcanu; vom parcurge cu vederea un album cu fotografii; vom reciti fragmente de meditații și mărturii lăsate de Vladimir Beșleagă de-a lungul anilor, și, în final, ne vom satisface curiozitatea prin lectura renumitei „recenzii” demolatoare, la care scriitorul și comentatorii săi trimiteau adesea.

Nu voi încheie prezentarea prețiosului volum fără a sublinia meritul neobositului Mihai Papuc, care este colecționarul și regizorul acestor rostiri fundamentale, lăsate spre bucuria și îndreptarea noastră de către cel care poartă numele frumos de Vladimir Beșleagă.